

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. Наявність великої кількості земель, які не обробляються в Коростенському районі Житомирської області, відсутність постійного джерела доходу у осіб в конфлікті з законом, практика залишення на тимчасове або постійне проживання на території населеного пункту, де розташована пенітенціарна установа, осіб звільнених з місць позбавлення волі та, як наслідок, наявна криміногенна ситуація на підзвітній території потребує постійного контролю та вжиття заходів щодо подолання наявних проблем. Розвиток сільських територій є одним з механізмів впровадження інноваційних методів соціальної адаптації та ресоціалізації осіб, засуджених до альтернативних видів покарань, звільнених від призначеного покарання з випробуванням та звільнених з місць позбавлення (або обмеження) волі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціальної адаптації та ресоціалізації підоблікових є соціально-психологічним завданням суспільства. Правові аспекти регулювання проблеми розкриваються в працях В. Стерна [1], Н.Б. Хуторської [2], таких зарубіжних дослідників як [3], J. Davis [4] та інших. Психологічні основи виправлення та соціалізації під облікових є у сфері уваги В.Ф. Пирожкова [5],

Метою дослідження є оновлення концепції ресоціалізації засуджених в рамках планомірного розвитку сільських територій як комплексного напрямку державної соціальної політики.

Результати дослідження. Відсутність єдиного універсального підходу щодо подолання наявних асиметрій та диспропорцій сільського розвитку, потреба пошуку практичних підходів щодо активізації розвитку сільських територій та вирішення наявних соціально-економічних проблем їх становлення поставили низку завдань щодо інноваційного вектору реалізації суспільних ініціатив та державотворчої діяльності на регіональному рівні.

Наразі для сучасної України актуальною залишається проблема ресоціалізації молоді, яка повертається з місць позбавлення волі,

---

¹ Науковий керівник – к. е. н., доцент М. Ф. Плотнікова

особливо для тих регіонів, де знаходяться пенітенціарні установи, в зв'язку з існуючою практикою залишення звільнених на постійне проживання в населеному пункті, де знаходиться установа відбування покарань. Оцінка чисельного складу засудженої молоді засвідчує зростання кількості злочинів серед людей молодшої вікової групи (табл.).

Таблиця

Структура складу засудженої молоді в Україні у 2005-2014 рр., %

Вікова група	Роки		
	2005	2010	2014
Засуджено у віці:			
14-17 років	7,8	14,2	20,4
18-24 роки	25,1	32,8	39,7
25-29 років	28,2	38,5	57,9
14—29 років – разом	41,1	55,0	88,0

Джерело: сформовано за даними Держкомстату України.

Природно, такий стан молодіжної злочинності не може задовольнити суспільство. Враховуючи, що профілактика злочинності значною мірою пов'язана з профілактикою рецидиву, одним із важливих завдань є створенням умов для ресоціалізації неповнолітніх і молоді, які відбули покарання і повернулися з місць позбавлення волі. Адже саме неповнолітні й молоді становлять ту частину звільнених з місць позбавлення волі, яка найчастіше, порівняно із звільненими дорослими, опиняється у скрутній життєвій ситуації. Це зумовлено двома категоріями проблем. По-перше, це низка негативних соціальних чинників юридичного та матеріального характеру – відсутність, як правило, власного житла, майна, достатньої освіти, конкурентоспроможної професії, позитивного досвіду спілкування і відстоювання своїх прав у численних інстанціях, втрата набутих протягом попереднього життя на волі міцних соціальних зв'язків, які б допомогли у вирішенні проблем, що з'являються у неповнолітніх після звільнення з місць відбування покарань. По-друге, це відсутність достатнього життєвого досвіду, сформованих соціально-психологічних стереотипів поведінки, усталених навичок дотримання загальноприйнятих соціальних норм поведінки, які полегшують адаптацію до життя на волі. Усе це зумовлює неабиякі труднощі легалізації і набуття прийнятного соціального статусу, проблеми у працевлаштуванні, подальшому навчанні, стосунках з оточенням. Подолання зазначених труднощів і проблем потребує цілеспрямованої скоординованої роботи багатьох державних установ і громадських організацій щодо ресоціалізації та соціальної адаптації молодих

людей, які повертаються з місць позбавлення волі. Відсутність системного вирішення задач соціалізації молоді на державному рівні сформували потребу виявлення, обґрунтування та впровадження інноваційних методів ресоціалізації зазначених верств населення, реалізація якої можлива лише у тісній та злагодженій взаємодії між державними та недержавними установами та організаціями. В умовах тотального безробіття, низького рівня професіоналізму вказаної категорії осіб, одним з шляхів профілактики негативних явищ за участі підоблікових є їх спрямування на самозайняність – суспільно-корисну діяльність, яка здійснюється не за угодою і дає працівникові дохід.

Стимулювання створення робочих місць, профілактична робота в напрямку зменшення злочинності, ресоціалізації відповідних осіб можуть набути додаткову ефективність під час запровадження концепції «Родова садиба». Законодавчо органи місцевого самоврядування сприяють роботі ДПтСУ на підставі ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та ст. ст. 5, 25 Кримінально-виконавчого кодексу України щодо участі громадськості у виховному процесі та процесі ресоціалізації. Правове підґрунтя щодо співпраці ДПтСУ та інших державних служб та відомств регулюються угодами про співпрацю. Скористатися правовою допомогою можуть особи, які не мають постійного місця проживання поза межами закладів ДПтСУ, має бажання звільнитись умовно-достроково та не може скористатись вказаною пільгою через відсутність роботи чи житла, з особами, які перебувають у конфлікті з законом, та яким не може бути наданий позитивний приклад за місцем проживання. З такими категоріями доцільно проводити соціальну роботу з метою роз'яснення переваг екологічного способу життя в рамках концепції «Родова садиба». Практична реалізація цього підходу була впровадження в ході низки заходів на рівні Коростенського району Житомирської області.

Проведена оцінка наявного складу засуджених, пріоритетів їх діяльності та перспективних напрямів вирішення наявної ситуації засвідчує наявність громадських ініціатив організаційного, правового та методичного характеру головним чином через діяльність громадських організацій. Зокрема, у грудні та березні 2015 року в м. Коростені Житомирської області в ході наукових конференцій «Родові та екологічні поселення – один з напрямів планомірного розвитку сільських територій» відбулось обговорення концепції державної цільової програми «Родова садиба» та громадські слухання проекту Закону України «Про родові помістя і родові поселення в Україні» під патронатом Житомирської обласної державної адміністрації за

ініціативи доцента Житомирського національного агроекологічного університету М.Ф. Плотнікової та голови Всеукраїнської громадської організації «Народний рух захисту Землі» М.Л. Васильєва та участі спеціалістів Департаменту агропромислового розвитку Житомирської ОДА, працівників Коростенської РДА, МВК, наукових співробітників Києво-Могилянської академії, Інституту аграрної економіки НААН та інших. Зазначена концепція передбачає законодавче закріплення за українською сім'єю право на користування земельною ділянкою площею 1 га під будівництво та ведення домашнього господарства. На вказані заходи були запрошені представники Коростенського міськрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції управління Державної пенітенціарної служби України в Житомирській області, який в своїй роботі проводить профілактику рецидивної злочинності та ресоціалізацію осіб, засуджених до альтернативних видів покарань та звільнених від призначених покарань з випробуванням.

В ході роботи конференції з боку працівників інспекції обговорюване питання викликало зацікавленість щодо можливості забезпечення самозайнятості підоблікових в рамках реалізації концепції «Родова садиба». 04 січня 2016 року, за матеріалами круглого столу, на базі інспекції доцентом Житомирського національного агроекологічного університету М.Ф. Плотніковою та головою Всеукраїнської громадської організації «Народний рух захисту Землі» М.Л. Васильєвим відбувся інформаційний захід для підоблікових, які мешкають на території Коростенського району, стосовно роз'яснення принципів та способів екологічного виробництва сільгосппродукції. Крім того, наводилась позитивна практика розвитку зеленого туризму та народних ремесел в сільській місцевості як шляхів самозайнятості для самозабезпечення. Метою заходу стало вивчення зацікавленості осіб в процесі опитування зазначеної категорії у веденні сільського господарства із застосуванням наукових методів ведення органічного землеробства, а також відродження народних промислів таких як лозоплетіння, гончарство та інші для подальшого формування фокус-груп для проведення відповідних майстер-класів на базі інспекції.

Основною відмінністю еко-поселень від славнозвісних комун має стати те, що члени поселення матимуть власне житло, яке має бути надане за спеціальною програмою у власність за певних умов. Крім того, участь у освітянських програмах буде зумовлена ні обов'язковістю з точки зору дисципліни, а необхідністю з точки зору виконання щоденних завдань з сільгоспробіт, будівництва, благоустрою та інше. В таких поселеннях позитивний приклад буде

перекликатись з виховним впливом колективу. Обов'язковим стане проведення соціально-профілактичних заходів та контролю за місцем проживання. Ця робота має бути постійна, краще щоденна. Очікуваними результатами вказаного підходу у розвитку сільських територій є:

- 1) припинення процесу «вимирання сіл»;
- 2) розширення виробництва плодово-ягідної, овочевої, тваринницької та інших видів продукції, притаманної для сільської місцевості;
- 3) культивування грибівництва;
- 4) розширення бази для створення кооперативів із заготівлі та переробки сільгосппродукції;
- 5) розвиток сфери обслуговування, медицини, освіти у нових поселеннях;
- 6) розвиток сільської будівельної індустрії, орієнтованої на задоволення потреб сільських територій, що розвиватимуться;
- 7) пріоритетне застосування господарями таких садіб (наділів) органічного землеробства і, як наслідок, значний поштовх для переходу на цей шлях виробництва сільськогосподарської продукції на всіх землях України;
- 8) значне поліпшення екологічної ситуації;
- 9) поліпшення демографічної ситуації та підвищення рівня зайнятості та само зайнятості (зазначені напрями потребуватимуть значної кількості робочих місць і, відповідно, закріплення сімей на сільських територіях);
- 10) зменшення трудової міграції, демографічної напруги та рівня злочинності в містах і промислових центрах.

До наслідків застосування інноваційних методів ресоціалізації в рамках проекту «Родова садиба» відносимо:

- 1) трудова зайнятість засуджених, що призведе до зменшення злочинності, зокрема рецидивної;
- 2) професійне навчання в ході виконання повсякденних обов'язків призведе до збільшення обсягу виробництва сільгосппродукції та покращення її якості;
- 3) орієнтація на соціальний спосіб життя та сімейні цінності слугуватиме профілактикою саморуйнівних звичок та суспільно небезпечних хвороб;
- 4) поліпшиться можливість проведення групової психокорекційної роботи, враховуючи проживання на одній території .

Враховуючи вищевикладене пропонується розвиток сільських територій одночасно із введенням інноваційних методів ресоціалізації

підоблікових КВІ, які не мають постійного місця проживання. Додатково вказана концепція може бути застосована у ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення (або обмеження) волі, які не мають постійного місця проживання та складають групу ризику скоєння рецидивних злочинів. Крім того, застосування вказаної концепції одночасно із введенням інноваційних методів ресоціалізації зменшить навантаження на державний бюджет України в питанні утримання засуджених, враховуючи що звільненим умовно-достроковою особою, яка твердо стала на шлях виправлення, може бути лише у випадку документального підтвердження наявності місця роботи та проживання для заміни невідбутої частини покарання на громадські або виправні роботи.

Висновки. Розвиток сільських територій через впровадження інноваційних методів соціальної адаптації та ресоціалізації осіб, засуджених до альтернативних видів покарань, звільнених від призначеного покарання з випробуванням та звільнених з місць позбавлення (або обмеження) волі має бути комплексним та на впроваджуватись державному рівні. Практична реалізація інноваційних методів соціальної адаптації та ресоціалізації осіб буде ефективною через впровадження спеціальної програми взаємодії державних та недержавних установ в таких напрямках:

- продовження громадських слухань та обговорень законопроекту «Про родові помістя і родові поселення в Україні»;
- розроблення та запровадження в дію інноваційних форм і методів роботи з соціальної адаптації та ресоціалізації осіб, звільнених від призначеного покарання з випробуванням та звільнених з місць позбавлення або обмеження волі;
- здійснення моніторингу та висвітлення у ЗМІ результатів діяльності функціонуючих родових садиб з метою популяризації екологічного способу життя.

Список використаних джерел

1. Стерн В. Альтернативи тюремному заключенню в розвиваючихся країнах. – Renal Reform International, 1999. – 217 с.
2. Хуторская Н.Б. Институт пробации в США: уголовно-правовые, криминологические и организационно-управленческие аспекты. Дис. канд. юрид. наук., 1992. – 286 с.
3. Плотнікова М.Ф. Проблеми адміністрування сільського соціально-економічного розвитку Житомирської області / М. Ф. Плотнікова, О. Ф. Присяжнюк // Агросвіт. – 2016. – №1–2. – С. 3–7.

4. Davis J. On the Prisoners Development Group. Brixton Prison Probation Department, 1998. – 184 с.
5. Пирожков В. Ф. Криминальная психология / В.Ф. Пирожков. — М.: Ось-89, 2001. — 704 с.
6. Basic Facts about Prison and Probation Service in Sweden, 1996. – 145 с.
7. Про пробачію. Закон України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
8. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
9. Кримінально-виконавчий кодекс України. Закон України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
10. Напрями та механізми сільського розвитку в контексті реалізації концепції «Родова садиба». Матеріали круглих столів, проведених органами місцевого самоврядування в Житомирській області у 2014-2016 рр.
11. Plotnikova M. Conceptual Basis for Ukrainian Rural Development / M. Plotnikova // Regional Formation and Development Studies. – 2015. – №3. – Р. 134–144.
12. Кропивко М.М. Організаційні особливості створення родових садиб як альтернативної форми розвитку господарств населення / М.М. Кропивко // Науковий вісник Мукачівський державного університету. – 2015. – №2(4). Ч.2 – С. 24–29.